

**HEEM-
NIEUWS**

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 8

In dit nummer:

Bergeijk van 1628 tot 1658 een Heerlijkheid (3)	
	<i>Martien Veekens</i>
	p 2
Het oude schooltje van de Weebosch, deel1	
	<i>Wil van Ham, Ad Tilborghs,</i>
	p 10
Het Bergeijk van ons overgrutje	
	<i>Ine Sneeboer</i>
	p 12
Een eerste computer ?	
Een ponskaartenmachine volgens de Jacquard uitvinding.	
	<i>Wim van Dooremolen</i>
	p 16
Uniek kwartierstatenboek van Bergeijk en omgeving	
	<i>Gerard Slenders</i>
	P 18

Heemkundekring Bergeijk

Secretariaat: Maay 8

5571 TT Bergeijk

Tel: 0497 57 22 31

e-mail: inesneeboer@hotmail.com

Rabo Bank Bergeijk Rekening nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 8

febr. 2008

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden. Hier ligt weer een Keersopper met artikelen voor elk wat wils naar we hopen.

* Martien Veekens brengt deel 3 van zijn serie over de Van Broechevons, Graven van Bergeyck. Hij heeft hiervoor veel speurwerk verricht, zo leert ons de stamboom en de bronnenlijst.

* Voor genealogisch onderzoek is bij onze kring Gerard Slenders een diepganger. U raakt daarvan overtuigt als u zijn artikel leest over een Kwartierstatenboek Bergeijk wat gaat verschijnen. Aandacht daarvoor !

En ...genealogie...bij onze Heemkundekring is het Joop Kennis die genealogie-zaken coördineert. Dus als u bidprentjes hebt, of informatie zoekt: tel. 040-2017468

* In Bergeijk is het dit jaar een Rietveld-Ruysjaar n.a.v. het 50-jarig bestaan van de door Gerrit Rietveld (met buro Beltman) gecreëerde weverij van De Ploeg; waarbij het aanliggende park door Mien Ruys ontworpen werd. De Heemkundekring Bergeijk met hun werkgroep 'De Ploeg' werkt samen met Stichting Eicha aan een tentoonstelling over de historie van dat bedrijf. Bij een weverij valt dan regelmatig het woord Jacquard. Vandaar een artikel over de Jacquard vinding.

Die tentoonstelling is gepland van 15 juni tot 15 sept. en we blijven zoeken naar informatie daarvoor. Op de jaarvergadering van 11 maart hebben we het er nog wel over.

* De jeugd van Bergeijk leert via een 'Jet en Jan-project' over hun dorp in 1900. In deze Keersopper staat er wat over te lezen.

* Op 1 april houdt Daniel Vangheluwe een lezing over 'De Grenzen van Bergeijk'. Hij heeft de geschiedenis daarvan vastgelegd in het kader van een bij Stichting Eicha te verschijnen boekwerk 'Bergeijk in Kaart'.

En zo valt er weer veel te melden; veel leesplezier

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Will Steeghs

Ad Tilborghs

Jaap Bussing

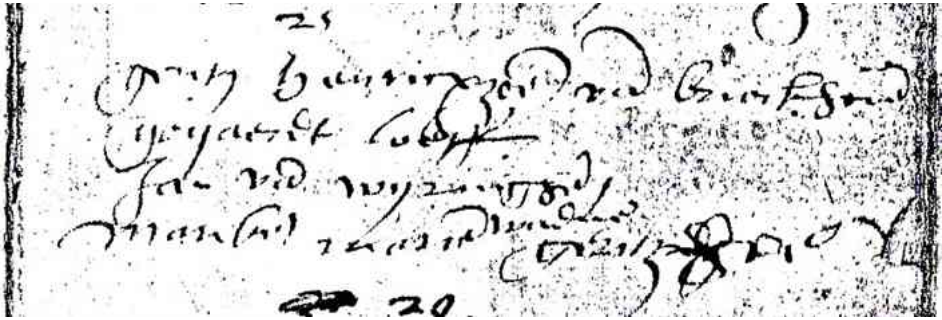
Martien Veekens

BERGEIJK VAN 1626 TOT 1658 EEN HEERLIJKHEID

(3)

Kanttekeningen rondom Gerard van Broekhoven, Heer van Bergeijk

In de vorige aflevering hebben we extra aandacht besteed aan de heraldiek rondom ‘onze’ Heer van Bergeijk. In dit laatste artikel uit een serie van 3 beschouwen we Gerard en zijn familie meer vanuit de genealogische hoek. Zijn familierelaties werden op de middenpagina van ‘De Keersopper nr 7’ in een gereduceerde stamboom / parenteel al schematisch weergegeven.

Op 25 januari 1580 werd Gerit Hendricxzoen van Broeckhoven gedoopt in de St.Catharinakerk te 's-Hertogenbosch. Zijn vader, Hendrik van Broeckhoven (*over wiens verdiensten we al berichtten i.v.m. diens adelsverheffing in 1607*), was gehuwd met Johanna van Weerd genaamd van der Stegen (dochter van Christiaan en Sophia van den Oever). Vader Hendrik was een zoon van Peter van Broeckhoven en Judith / Jutta van Doerne (dochter van Rutger Janszoon en Mechtilde van Hencxthem genaamd Van Delft).

Zowel op de grafzerken van Gerard (*zie vorige aflevering*), als op de grafzerk van zijn broer Rutger / Rogier, van wie zich de grafsteen nog steeds in de St.Jan te 's-Hertogenbosch bevindt (*zie de afbeelding hiernaast*), worden de wapens van Van Broeckhoven / Van Brouhoven, Van Doerne / Van Doorne, Van Weerd en Van den Oever (*opvallende wapengelijkenis met Cock van Opijnen*) getoond.

Het stoffelijk overschot van de ouders van Gerard en Rogier werd na de val van 's-Hertogenbosch in 1629 naar Rumst (B) overgebracht. Alleen de zeer fraaie grafzerk van Christiaan, zoon van Rogier is daar nog steeds

aan de buitenmuur van de Sint-Petruskerk te Rumpst aanwezig (zie mijn foto hieronder, genomen op 8 augustus 2007).

Op 13 mei 1617 trouwde Gerard met huwelijksvoorwaarden met Catharina Maes, oudste dochter van Jan Baptist Maes (heer van Bousval en Laloux; raad en advocaat-fiscaal van de Raad van Brabant) en Maria van Boisschot (die op 3 september 1619 grote stukken land uit de heerlijkheid Schriek erfde en een zus was van de latere kanselier van Brabant, Ferdinand van Boisschot). Haar oom Engelbert Maes († 1630) is sedert 1614 chef-president van de Geheime Raad d.w.z. de hoogste regeringsambtenaar in de Nederlanden.

Over het verhef in 1638 van de heerlijkheid Bergeijk, Westerhoven en Riethoven, voor haar zonen Jan Baptist (in 1658 adjunct van Jan Baptist Maes bij de aanwerving van soldaten) en Antonius Fernando (in 1660 heer van Schriek en Grootlo) van Broekhoven, en de lossing in 1658 door de Staten-Generaal (niet erkend door de Spaanse koning Philips IV) spraken we al in het eerste hoofdstuk van deze artikelenreeks.

Gerard wordt in 1601 vermeld als licentiaatstudent rechten te Leuven en behaalde in 1608 de titel I.U.L. (iuris utrisque licentiae). In 1610, 1618, 1619, 1622, 1623 en 1626 is hij een van de schepen te 's-Hertogenbosch. Bij de dood van zijn broer Pieter in 1627 komt hij in diens plaats als raad en rentmeester generaal van de Staten van Brabant in het Kwartier van 's-Hertogenbosch.

*Hiernaast rechts:
Schepenzegel van Gerard van Broeckhoven.*

Hiernaast links: Koning Philips IV van Spanje, die tot zijn dood in 1665, gedurende 44 jaren aan de regering bleef.

Na de capitulatie van 's-Hertogenbosch in 1629 vestigde Gerard zich in Antwerpen en kort daarna te Breda, vanwaar hij zijn bezigheden als rentmeester voortzette. Minstens van het begin van 1634 af dateert zijn verblijf te Lier, waar hij op 7 februari 1638 is overleden (*zie de grafzerk in het vorige hoofdstuk*).

Leo Adriaenssen (vooral bekend door zijn onlangs verschenen proefschrift/dissertatie 'Staatsvormend Geweld') schreef in 1986 in 'De Brabantse Leeuw' over de "Kidnapping in de Meierij (1635-1638). Het incassobeleid van de Spaanse rentmeester Gerard van Broeckhoven", 'onze' Heer van Bergeijk:

"Op het stadsarchief van Lier¹ bewaart men een register van schepengeloften, kwitanties, borgtochten en obligaties, waarin 79 overeenkomsten tussen Van Broeckhoven met 49 meierijs dorpen zijn opgenomen. Alle akten betreffen het betalen van achterstallige aanslagen van de koningsbede. De debiterende partij bestond meestal uit een of meer gegijzelde regenten of notabelen van het desbetreffende dorp. Van Broeckhoven had een kapitein in dienst, Floris van

¹ Arthur Lens, *Inventaris van het oud archief van de stad Lier*, Rechterlijke afdeling, Scabinale protocollen, inventarisnummer 1280, Schepengeloften, borgtochten, kwijtingen (523 akten, 21 september 1627 – 26 augustus 1645).

*Mechelen, die op gezette tijden expedities uitvoerde naar in gebreke gebleven meierijs dorpen. Daar werden, als geen prompte betaling van belasting en de deurwaarderskosten volgde, schepenen, burgemeesters, secretarissen, gecommiteerden of particulieren gearresteerd, meegenomen naar Lier en gevangen gezet tot er een afdoende regeling was getroffen. **Zelfs zijn eigen dorpen Bergeijk en Westerhoven ontsnapten niet aan deze behandeling.** Meestal werden de gedetineerden vrijgelaten, nadat dorpsgenoten de desbetreffende som hadden neergesteld of hadden beloofd deze binnen een termijn van 8 dagen à 3 maanden te voldoen. Overschrijding van de termijn werd beboet met 60 gouden realen, terwijl veelal een nieuwe gijzeling volgde. Hoe moeilijk het was de opgeëiste gelden (bijtijds) bijeen te brengen, blijkt uit de diverse betalingsuitstellen die de rentmeester verleende.”*

De periode tussen 1629 en 1648 was een extra moeilijke tijd voor de inwoners van Bergeijk en de overige plattelandsbewoners van de Meierij. Na de val van 's-Hertogenbosch in 1629 gingen de Staten-Generaal uit van de onderhorigheid van de Meierij aan de stad, terwijl men zich in Brussel op het standpunt stelde, dat het platteland niet in de reductie was begrepen. Beide partijen verlangden hun loyaliteit en deze diende niet in de laatste plaats in de belastingafdracht tot uiting te komen. Herhaaldelijk werd het de Meierijenaars door de Staten van Brabant te Brussel verboden om generaliteitsbelastingen te betalen, terwijl de Staten-Generaal gelijklopende verbodsbepalingen ten aanzien van Spanje uitvaardigden. Zowel de Staatsen als de Spaansen dwongen de betalingen *met swaere executie* af en stuurden soldaten af op wanbetalers. Onze 'Heer van Bergeijk' had, zoals we zojuist zagen, de kant van de oude overheerser gekozen.

De nakomelingen van Gerard van Broeckhoven

Uit het huwelijk van Gerard van Broeckhoven en Catharina Maes werden twee zonen geboren, teweten: Joannes Baptista en Antonius Ferdinandus. Beide zonen werden gedoopt in de St.Jan te 's-Hertogenbosch, respectievelijk op 17 september 1619 en 20 september 1622 (*zie de kopieën van de doopakten*).

Antonius Ferdinandus

werd in 1658 poorter te Antwerpen, vanaf 1659 lid van de Brusselse magistratuur, in 1660 Heer van Schrieck en Grootlo en op 4 april 1664 Baron van Putte (bij Aerschot). In 1679 doet hij vrijwillig afstand van het schepenambt te Brussel ten voordele van zijn zoon Jean Jacques (Joannes Jacobus), die nagenoeg onafgebroken tot zijn dood in 1710 schepen of tesaurier van Brussel bleef.

Joannes Baptista

was de oudste en meest bekende zoon van ‘onze ‘ Gerard. Over hem en zijn uit Helena Forment (weduwe van Peter Paul Rubens) te Antwerpen op 9 oktober 1644 geboren zoon Jan wordt in diverse bronnen uitvoerig verhaald. Zo was JB o.a. Raadsheer in de Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië te Madrid en gevolmachtigd gezant tijdens de vredeshandelen van Munster. Naar het in 1965 gepubliceerde ‘*Jan van Brouhoven, Graaf van Bergeyck 1644-1725*’ door Dr. Reginald de Schryver dient hier in het bijzonder te worden verwezen.

17 Sept. 1619
Joh. Baptista
M^r. Gerardus Brouhovius
Catharina Wierck
D. J. Schied van Brouhovius
Dominella Wierck
Vrouwel. van Wierck
D. Brouhovius

20. Antonius
Jouche, ~~op~~ ~~van~~
Abraham
Joh. Baptista Catharina
D. Antonius Brouhovius
Catharina Wierck
Joh. Baptista Maria Maet
D. Brouhovius
D. Brouhovius

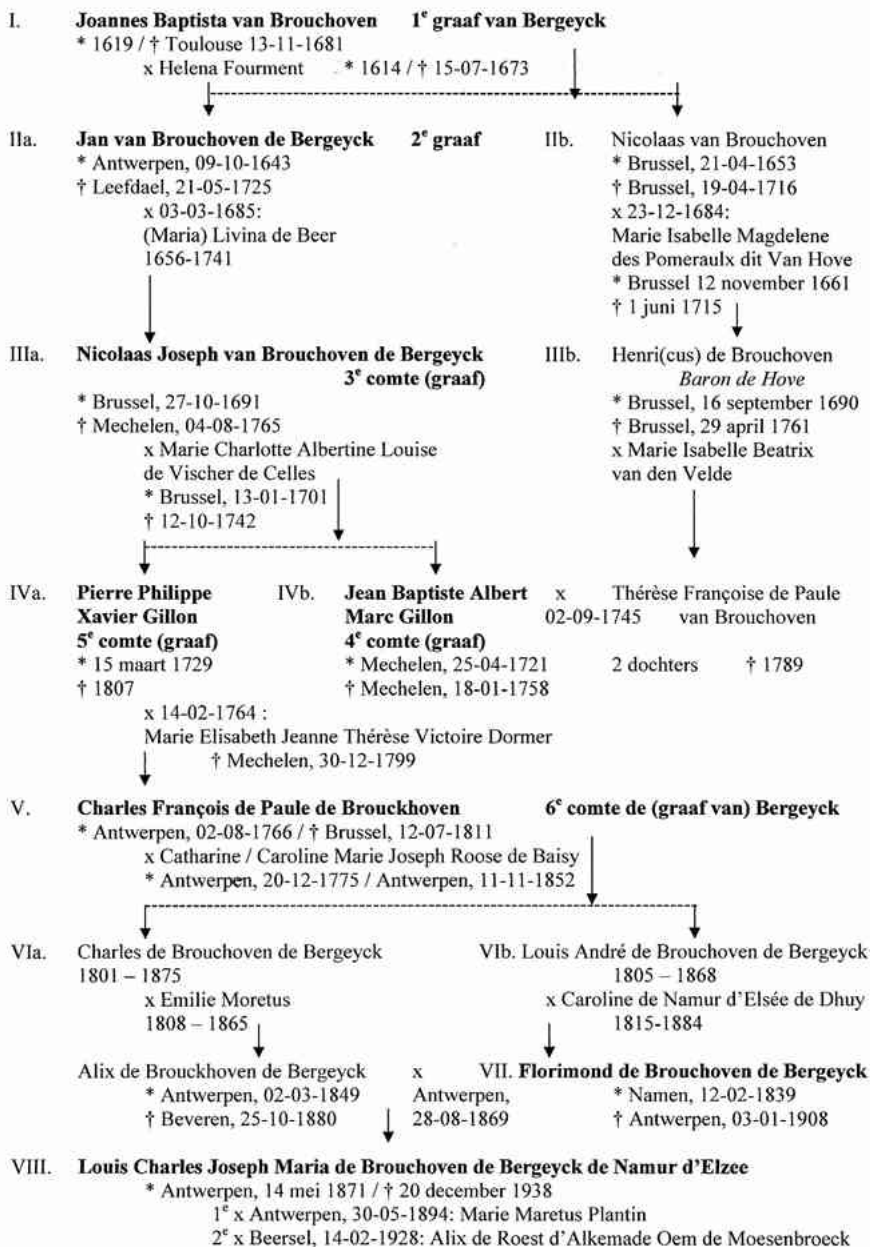
De Graven van Brouhoven de Bergeyck

Jan Baptist werd 1 juni 1665 [“ ... *par l'espace de vingtdeux années tant edis pays en diverses commissions et employs*”, en omwille van die van “*ses prédécesseurs tant parternels que maternels*”] door koning Philips IV van Spanje tot baron van een gefingeerd goed Bergeyck verheven, door koning Karel II op 9 december 1676 tot **graaf van Bergeyck** verhoogd. Zoals reeds eerder gezegd waren dit zuiver eretitels omdat de Koning van Spanje geen soevereiniteits-rechten meer had over het dorp Bergeijk.

De adellijke titel **Comte de Bergeyck** wordt nog generaties lang gevoerd na de dood van de wereldberoemde zoon en kleinzoon van ‘onze Heer’ **Gerard van Broeckhoven**, de enige ‘echte’ Heer die **Bergeijk** ooit **zijn Heerlijkheid** heeft mogen noemen.

DE GRAVEN VAN BERGEYCK

(Martien Veekens)

Bronnen (in willekeurige volgorde):

- *H.J.A. van Son in 'De Nederlandsche Leeuw', Tijdschrift van het Koninklijk Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde: 'De geslachten van Broecheven in de Meierij van 's-Hertogenbosch in de tweede helft van de 14^e eeuw', jrg LIV nr.10 Oktober 1936, kolom 339, als vervolg op NL jrg LIII no.3 Maart 1935, kolom 77 en 78.*
- *A. de Roever Nzn in 'Noordbrabantsche Almanak voor het jaar 1891. Jaarboekje voor Noordbrabantsche geschiedenis, taal- en letterkunde onder redactie van Aug. Sassen': De Familie van Broeckhoven, 1891, pagina 479 t/m 493.*
- *L.F.W. Adriaenssen: Kidnapping in de Meierij (1635-1638). Het incassobeleid van de Spaanse rentmeester Gerard van Broeckhoven. (Bron: Lierse schepenregister, inv. Lens 1280) In: De Brabantse Leeuw jrg.35 1986, pagina 213 t/m 219.*
- *Annelies Verhaelst: De Hoge Raad voor de Nederlanden en Bourgondië. Leden en bevoegdheden (1627-1665), Gent 2002*
- *F.V. Goethals, Miroir des Notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France, Bruxelles, 1857-62, I, pagina 967-969.*
- *H. Bots, J. Matthey en M.Meijer, Noordbrabantse Studenten 1550-1750, Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg 1979, pagina 234 t/m 236.*
- *K. ter Laan: Woordenboek van de Vaderlandse Geschiedenis, 's-Gravenhage 1939.*
- *H.W.J. Volmuller, Nijhoffs Geschiedenislexicon Nederland en België, 's-Gravenhage – Antwerpen, 1981.*
- *Dr. Reginald de Schrijver: Jan van Brouchoven, Graaf van Bergeyck 1644-1725. Een halve eeuw staatkunde in de Spaanse Nederlanden en in Europa. Brussel, 1965;Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, Jaargang XXVII, Nr.57.*
- *Koen De Vlieger – De Wilde, Adellijke Levensstijl, Vlaamse scriptieprijs 2003, Brussel 2005.*
- *Stefanie Audenaert, Het familiearchief de Bergeyck. Inventaris van de bescheiden uit het deelarchief de Visscher de Celles, Beveren, 2006, 2 delen. (Kasteel Cortewalle, Zwarte dreef 1, 9120 Beveren).*
- *Tom Stroobants, De Heren De Brouchoven / Van der Stegen en de laatste kasteelbewoners in de heerlijkheid Schriek. Beerzel 2005 (177 pagina's).*
- *F.C. Butkens : Trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant, II, 's-Gravenhage, 1724, pagina's 464-471, 524 sqq, 543-552, 561-563. Trophées de Brabant, Tome II, p. 113, 135. Suppl. aux Trophés de Brabant, livre VIII pag. 396*
- *F. Donnet, Dons de la famille van Brouckhoven à l'église de Rumpst. In : Annales de l'Académie royale d'archeologie de Belgique, LIX, 5e reeks, IX, 1907, pag. 303-404.*
- *J.J. Verzijl in 'Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek', Leiden, A.W.Sijthoff, 1911-1937; Deel X, kolom 147-148.*
- *Graf- en Gedenkschriften der Stad Lier verzameld door E.Mast & F.H. Cox en uitgegeven door de Commissie van Graf- en Gedenkschriften der Provincie Antwerpen, Antwerpen, 1902.*

- *Hertha Leemans, De Sint-Gummaruskerk te Lier. Inventaris van het Kunstpatrimonium van de provincie Antwerpen. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen/Utrecht 1972. (op pagina 245 onder nummer 294 zerk van Geeraerd van Brouckhoven † 1638).*
- *J.Lefèvre, (De Adel in) de 16de, 17de en 18de eeuw, in: Flandria Nostra, IV, pagina 364-371.*
- *'Oudheden en Gestichten van 's-Hertogenbosch, Leiden 1742, pagina 259.*
- *Lud. Henr. Christian Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch, Sint-Michielsgestel, 1870-1881. Deel II, 134, Deel IV, 279, 283.*
- *De Voornamen huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch; alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepenprotocollen, loopende van 1500-1810, door A.F.O. van Sasse van IJsselt, 's-Hertogenbosch, Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, 1911-1914. Deel I p.298 e.v., Deel II p.66, 332, 567, Deel III p.340*
- *Taxandria, Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde, 1894-1943. Deel VI (1899) p.37 e.v., p.163 e.v., p.192 e.v.; Deel XV (1908) p. 36 e.v.; Deel XXXVI (1929) p.97 t/m 110: "De afkomst van het Bossche geslacht Van Broeckhoven thans het grafelijk geslacht Van Broeckhoven van Bergeyck".*
- *Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, DTB 6 en 7 folio 72; DTB 34 folio 4; DTB 40 folio 11.*
- *'Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795. Een institutionele handleiding.', Rijksarchief in Noord-Brabant, 1996: J.G.M. Sanders, Hoofdstuk 2, Heerlijkheden en domeinen, pagina 47 t/m 75.*
- *P.N. Panken, Correspondeerend Lid, en Jhr. Mr. A.F.O. van Sasse van Ysselt, Bestuurslid van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, 'Beschrijving van Bergeik' (Uitgave van gezegd Genootschap, Nieuwe reeks nr. 9), Juli 1900, Herdruk mei 1974.*
- *M. de Vegiano: Suite du Supplément au Noubilaire des Pays-Bas et du Comte de Bourgogne, 1661-1686. P.J. Hanicq, Malines (Mechelen) 1779, p.51-90*
- *M. de Vegiano St. d'Hovel, Deel I (Gent 1862) « Complement au Noblilaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne ». Nieuwe uitgave door J.S.F.J.L. de Herckenrode. 4 delen + 2 delen suppl., Gent 1870 (grafzerk Gerard van Broeckhoven op I pagina 340).*
- *J.B. Rietstap, Armorial Général, Gouda 1884-1887, p.310 en 311*
- *J.Th. de Raedt, Armoiries des Pays-Bas etc. Supplement IV, 411*
- *Bachiene, Vaderlandsche Géographie, p. 602*
- *Miroir des notabilités de Belgique etc. 10e livraison, 1862 (genoemd op blz.158 van 'Geschiedenis van Bergeik' door Peter Norbertus Panken, aldaar en Westerhoven, 1899, Een bewerkte heruitgave door de Stichting Vriendenkring Eicha, 1997)*
- *Websites: <http://users.skynet.be/heemkring.putte> en <http://gw2.geneanet.org>*

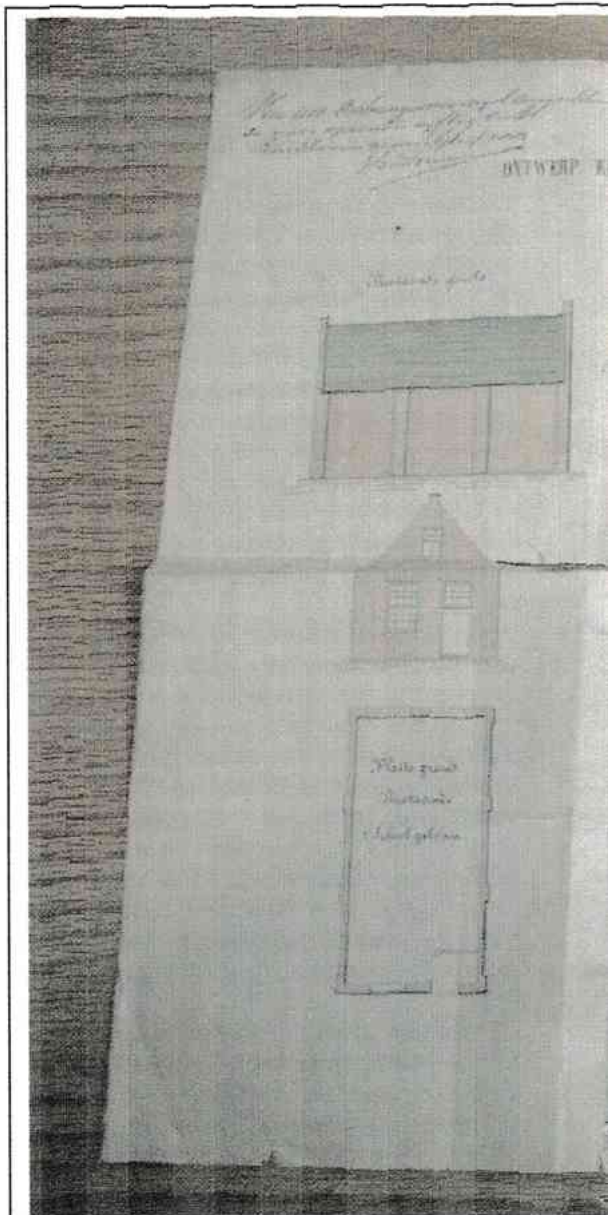
Martien Veekens

Het oude schooltje van de Weebosch, deel 1

Zondag 11 augustus 1844, net voor het begin van de grote vakantie, brengt meester Panken – hij is dan bijna vier jaar schoolmeester in Westerhoven – een bezoekje aan de Weebosch. In de herberg ontmoet hij Stephanus Bergmans, 93 jaar oud en de ‘bejaardste manspersoon van Bergeijk’.

Panken noteert: “Men weet, dat van omtrent het jaar 1802 op Webosch weder eene school en woning voor de onderwijzer bestaat. Peter Hoevenaars, van het gehucht de Lind onder Bergeijk, was de eerste wettige Onderwijzer op Webosch; vóór hem gaf er gedurig een inboorling van Luiksgestel onderwijs. Hoevenaars deed in 1825 afstand en werd (in 1826) door J.F. Willems, zoon van de Onderwijzer te Hoogeloon opgevolgd, die dus de 2de Onderwijzer op Webosch is. Hoevenaars

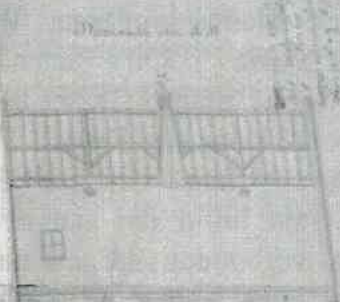
stierf in 1829.” In zijn ‘Beschrijving van Bergeik’ is Panken nog wat preciezer: op 1 oktober 1800 de ‘burger’ Pieter Hoevenaars provisioneel (tijdelijk) als schoolmeester op de Weebosch.

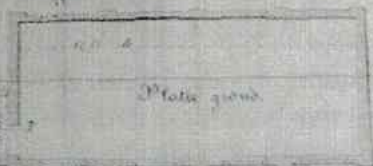
Links op de prent: Het schooltje op

TE VERHOVEN SCHOOL VOOR HET GEBUCHT WEEBOSCH
GEMEENTE BERGELIK

Voor gevel

Plan van verbouwing

Platte grond

Handwritten notes in Dutch, likely describing the construction details or materials for the building project.

le Weebosch tot 1883. Volgende Keersopper hoe het verder ging.

ezel. Hij heeft uit een oude acte gelezen dat het gemeentebestuur al op 16
olmeester heeft benoemd. De meester krijgt een jaarlijks traktement van

honderd gulden per jaar, te betalen uit 's lands kas. Hoevenaers was de enige kandidaat, die gereageerd had op de advertenties in de 'Bossche couranten'. Hoewel misschien niet de bekwaamste; Pieter Hoevenaers mocht blijven.

Vooralsnog is niet duidelijk waar het schooltje van meester Hoevenaers gestaan heeft. Als hij in 1800 op de Weebosch arriveert is hij 42 jaar, getrouwd met Suzanna Verhoeven en het jonge gezin telt tenminste al drie kleine kinderen: Wilhelma (*1793), Wilhelmus (*1794) en Anna Maria (*1800). Pieter Hoevenaers is de zoon van Jan Hoevenaers en Maria Tilburgs. Pieter houdt school tot 1826. In januari wordt hij opgevolgd door Jan Francis Willems, schoolmeester van de vierde – laagste – rang. Uit een extract uit de besluiten van Gedeputeerde Staten blijkt dat aan het ontslag van Hoevenaers de voorwaarde was verbonden dat de nieuwe schoolmeester van zijn traktement 'dien leven lang' jaarlijks honderd gulden beschikbaar te stellen, waarvan de gemeente dertig gulden zou compenseren. Erg lang heeft Pieter Hoevenaers niet van zijn 'pensioen' genoten. Hij overlijdt 1 maart 1829 om acht uur 's morgens op 71 jarige leeftijd. Zoals overal, stond de schoolmeester er alleen voor. En het gebouwtje, waarin school werd gehouden, was ook heel eenvoudig van opzet.

Ad Tilborghs heeft in het archief een tekening opgedoken (AA1347) waar de oude school van 1831 op staat. Aanvankelijk heeft de school maar één lokaal van 11 bij 5 meter. De ingang is van opzij, aan de korte zijde, met slechts één raam en een venster boven de deur die het licht doorlaten. Ook de korte zijde aan de andere kant heeft twee vensters. Midden in de ruimte stond de kachel. De eerste helft van de negentiende eeuw is het onderwijs nog voornamelijk gericht op het leren lezen, schrijven en een beetje rekenen. De rond de zeventig kinderen zitten in één groep bij elkaar. Het schooltje van meester Willems zal wel vooral in de winter vol gezeten hebben. In de zomer hielden de ouders de kinderen vaak thuis om mee op de boerderij te werken.

Wil van Ham, Ad Tilborghs

Het Bergeijk van ons overgrutje.

Ine Sneeboer

September 2007 werd de Heemkundekring Bergeijk benaderd door de Stichting Erfgoed Brabant om medewerking te verlenen aan een project voor de groepen 5 van de basisscholen. Dit project kreeg de naam 'OP STAP MET JET EN JAN'. (Ine Sneeboer en Pierre Verhoeven zetten zich hiervoor in namens de heemkundekring.)

'Op stap met Jet en Jan' is door Erfgoed Brabant overgenomen van Erfgoedhuis Utrecht om een actief en kindvriendelijk project aan te kunnen bieden dat aansluit bij de kerndoelen voor geschiedenis in het basisonderwijs. Het project geeft de kinderen een beeld van het dagelijks leven rond 1910 in de gemeenten Bergeijk en Eersel. Hierbij komen de volgende thema's aan bod: kleding, wonen, werken, huishouden, voeding, vervoer, school en spel.

Het programma bestaat uit een tiental lessen en een museumbezoek. In dit geval het Kempenmuseum in Eersel.

En wat de jeugd in hun lessen tegen kan komen?

Kijken we nog even in een korte schets hoe het rond 1900 ging met gezondheidszorg, met onderwijs, met kerkgang en werkgelegenheid. Op het terrein van de gezondheidszorg maakte de gemeente toen een moeilijke tijd door. Dokter A. Raupp was in 1878 gestorven en het was nog niet gelukt een opvolger te vinden. Dokter C. Smits uit Lommel nam de praktijk waar. Een jaar eerder was afgesproken dat hij tegen een jaarlijkse vergoeding gratis de armen zou behandelen, zo ging dat toen. In een brief aan de gemeenteraad vroeg hij zich af, of hij soms alle "geringe mensen" tot de armen moest rekenen. De raadsleden voelden wel voor die ruime uitleg en besloten dat de burgemeester daarover maar eens met de dokter moest gaan praten. Als dokter Smits ermee akkoord zou gaan, mocht hij hem een extra honorarium van 100 francs beloven.

Op het gebied van onderwijs was het beter gesteld dan op dat van de gezondheidszorg. Bergeijk had 2 openbare scholen, een in het dorp en een op de Weebosch, plus nog een school van de zusters Ursulinen.

In 1883 telde de openbare scholen 139 leerlingen, waarvan meer dan 100 jongens. De bijzondere school die er sinds 1980 was had toen 120 leerlingen, allemaal meisjes uiteraard. Voor een deel kwamen die uit Bergeijk maar er waren er ook die bij de zusters op pensionaat waren.

Zo zag een klas er rond 1900 uit.

In het gehucht Weebosch gingen de bewoners in die jaren nog in Bergeijk-‘tLoo naar de kerk. Een afstand van 5 km en dat was bij slecht weer vooral voor bejaarden en kinderen erg bezwaarlijk. De bewoners van Weebosch, Witrijt en Lage Berkt wilden graag de bouw van een kapel mogelijk te maken. Al in 1887 was men er mee bezig, maar het zou daardoor nog tot 1907 duren voor er op Weebosch een kerk kwam.

En waar kon men werk zoeken als het niet de landbouw was ? Het verslag over 1887 noemt twee bierbrouwerijen en vier hoefsmederijen waar in totaal zeven mensen de kost verdienden. Daarnaast waren er nog een koperslagerij, drie linnenweverijen, tien schoenmakerijen, twintig metselaars, twee stoeldraaiers, twee bakkers en een huisschilder die met “eigen volk”werkten. En tenslotte was er nog de sigarenfabriek van A. Raupp & Co.

Laten we ook eens kijken hoe Willem Driedonkx herinneringen aan die tijd heeft opgetekend (in november 1979). Dit naar aanleiding van de verhalen van een echtgenote van een bejaarde kennis, die in een comeback de tijd van toen aan haar voorbij ziet glijden. Ze vertelt over haar grootmoeder:
“Ik zie naar nog zitten met haar brede floers van witte haren. Ik zie nog het eikenhouten ledikant met daarboven het reuzengrote medailon portret. Het wijwatervat, het kruisbeeld met de bestofte palm. De

bloemetjeslampetkom en de rozerode pandenlampenkap met ellenlange franjes. En uit de keuken hoor je het schokken en stoten van de waterpomp en uit de enorme koperen wasketel stijgen geuren van onvermengde zeep en bleekwater. Het is de tijd van petroleumlampen, van brandende kaarsen, van het “God ziet ons” en “hier vloekt men niet”.

De tijd van de koperen schemerlamp, van de eeuwig brommende waterketel op de zwarte kachel of van het Leuvense stoofje, waar fantastische verhalen wortel schieten en men met de wijwaterkwast het huis rondgaat met “Beschermt ons Heer tegen de bliksem”.

Zeker, het was de tijd van “oude mensen en dingen die voorbijgaan”. Onderstaand gedicht wil ik u dan ook niet onthouden.

Zô op ‘ne zondag

Dwaolend dur ’t aauw Paotersbos

Mee ons Sjaan zo hand in hand

Denk ik: Kêk hier ziede ’t leve

Ok is van de goede kant.

De zonne-schène dropt dur de
blaouer

Weerspiegelt op dúr witte haor

’t Is of ’t mee pareltjes bezaaid is

Schoonder als vruuger, eerlek
waor.

De eksters schetteren sereener

As toen ik nog ne snotneus was

Of is ’t zelfde gebleeve

En heur ik dè nauw allemol pas?

De hand in mèn hand knèpt wa
vaaster

D’r hoeft geen woord worre gezee

Ze denkt: ’t is fijn dè van ons baaie

D’n ééne nog d’n andere hee.

Het Patersbos

Willem Driedonkx

Een eerste computer ?

Een ponskaartenmachine volgens de Jacquard uitvinding.

De eerste programmeerbare machines waren geen rekenapparaten maar weefgetouwen.

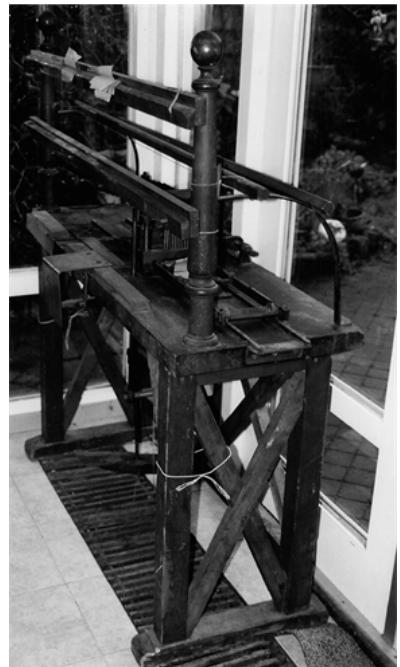
In 1801 vond Joseph-Marie Jacquard een weefgetouw uit, dat door ponsstroken, later ponskaarten werd geprogrammeerd; een eerste vorm van computer

Ponskaarten zijn kaarten (uit hout, karton of metaal) met gaatjes.

Door aan een soort wiel te draaien, vielen er in de gaatjes pinnen die aan andere dingen vastzaten. Hierdoor wist de machine wat ze moest doen. De gaten in de platen vormden zowel de programmering als het geheugen van het toestel. Vandaar die opmerking over ‘computer’. Wilde men met een ander patroon weven, dan stopte men eenvoudig een andere plaat (ponskaart) in de machine.

Het principe van de ponskaart vind je nu nog terug in de werking van een draaiorgel in de straat. Men gebruikt hiervoor muziekboeken. Deze boeken bestaan uit ponskaarten die na elkaar een lied vormen.

De hier getoonde machine² van de Heemkundekring Bergeijk is een apparaat dat ponskaarten maakte voor weven per schot van figuratieve figuren in kleur volgens de Jacquard

Naslag-(ponskaarten-) machine van Hermann Grosse van ca 1875

² Jan Kennis uit Riethoven schonk deze aan De Heemkundekring Bergeijk.

uitvinding, een methode om **het weven van patronen in textielstoffen te vereenvoudigen**.

Jacquards weefgetouw, ook wel weefstoel genoemd, werd bediend door een wever, die door op een pedaal te trappen de aan de beurt

Mien Smets en Maria Goorman aan de handweefgetouwen met 'weefdefinitie via ponskaarten' Bergeijk 1956

zijnde kaart uit een 'ketting' van ponskaarten naar voren kon trekken.

Afhankelijk van posities van de gaten in de kaart (het programma) werden 'naalden' naar voren geschoven of juist naar achteren geduwd. Met als gevolg dat de scheuring draden op hun plaats belevten of omhoog getrokken werden. Zullen we Jacquard met zijn bedenkensel beschouwen als de eerste "software engineer"?

Later (1886) zal Herman Hollerith het systeem van Jacquard verbeteren en

de ponskaarten-machine uitvinden. De invoering van ponskaarten eind 19e eeuw was een zeer belangrijke ontwikkeling binnen de administratie en het bureauwerk. Voorheen waren dit werk zo moeizaam en tijdrovend, omdat alles manueel ingegeven moest worden. Hier kwam verandering in dankzij de ponskaarteninstallatie van Herman Hollerith, die voor een verregaande automatisering van gegevensverwerking zorgde. Deze installatie maakte een massale en snelle gegevensverwerking mogelijk.

Vanaf de jaren '60 zou de ponskaartentechniek geleidelijk aan verdwijnen.

Wim van Dooremolen

Uniek kwartierstatenboek van Bergeijk en omgeving

Het komend voorjaar verschijnt er in Bergeijk een unieke publicatie met 1464 kwartierstaten uit Bergeijk en zijn omgeving met als titel: **”Kwartierstaten Bergeijk & omgeving”**. Het is een driedelig genaaid gebonden A3 oblong boekwerk, uitgevoerd met een harde omslag voorzien van echt antiekbruin leer met versieringen, pilaarsloten en beslag.

Een kwartierstaat is een genealogisch schema van rechtstreekse voorouders van generatie tot generatie, waarbij één kwartier iedere stam- of voorouder van een bepaalde persoon is. Een kwartierstaat wordt per generatie opgebouwd.

De kwartierdrager, de persoon waarop de kwartierstaat gebaseerd is, ook wel probandus genoemd, vormt de eerste generatie.

Voor de tweede omvat hij dus twee voorouders dan wel kwartieren, en voor iedere volgende telkens het dubbele aantal. De kwartierdrager wordt met 1 aangeduid, de ouders met 2 en 3. Mannen worden met even en vrouwen met oneven getallen benoemd.

Altijd hebben mensen al belangstelling getoond voor hun afkomst. Reeds het Oude en het Nieuwe Testament bevatten afstammingsreeksen. De wetenschap van de afstamming, de genealogie, werd in de middeleeuwen van zeer praktisch belang, toen de kerk huwelijksbeletselen van aan- en bloedverwantschap vaststelde en toen kandidaten voor hoogadellijke waardigheden moesten bewijzen het vereiste aantal kwartieren te bezitten. Ook moest men erfrecht met een stamboom kunnen staven. Reeds in de 13de eeuw kwamen ook familienamen in gebruik voor niet-edelen. Dit had tot grotere juistheid en duidelijkheid in de geslachtslijsten kunnen leiden, maar eerzucht verleidde dikwijls tot vervalsing, hetgeen aan genealogie eeuwenlang het predikaat van onbetrouwbaarheid verleende.

Thans houden vele amateurs zich bezig met genealogie. Een levendige materie met al die dode mensen!

Erg geïnteresseerd in genealogie als gevolg van mijn familieonderzoek wat geresulteerd heeft in een publicatie van de familie "Slenders", getiteld: **Slenders & Slenters, Familiegiedenis 1595 – 1981**, nam ik later het plan op, mijn onderzoek te verbreden tot mijn biologische voorouders. Ik was erg benieuwd wie mijn voorouders waren, wat ze deden om in hun levensonderhoud te voorzien, in wat voor tijd ze leefden, welke namen ze droegen en waar ze woonden en werkten. Met die gedachte begon ik gegevens te verzamelen, een schema te ontwikkelen en die gegevens te verwerken in dat schema. Gaandeweg werd het resultaat duidelijk. Dit leidde tot een kwartierstaat, een schema, waarin hier de gegevens van 126 voorouders in zes generaties, overzichtelijk worden weergegeven.

Daarna werd het besluit genomen om enkele kwartierstaten te maken van aanverwante personen en van personen uit de nabije omgeving van mijn jeugd. Stilaan wekten die diverse familieverbanden en hun voorouders mijn nieuwsgierigheid steeds meer op, met het gevolg dat het onderzoeksgebied geleidelijk werd uitgebreid. Dit was het moment waarin besloten werd om een publicatie te maken van mensen uit Bergeijk. Dit werd later uitgebreid met "omgeving".

Dit boek bevat kwartierstaten van personen uit Bergeijk, Borkel en Schaft, Luykgestel, Riethoven, Westerhoven, Eersel, Duizel en Lommel. Van Eersel, Duizel en Lommel zijn slechts een beperkt aantal kwartierstaten gemaakt.

Daarnaast zijn er ook nog kwartierstaten van personen uit naburige dorpen opgenomen, waarvan het gezin of echtpaar oorspronkelijk afkomstig is uit een van de bovengenoemde plaatsen, of die daarmee een nauw familieverband hebben.

Van een familie of gezin is een kwartierstaat opgenomen:
- als de kwartierdrager of probandus geboren is rond 1945 plus of min ca 20 jaar. Dit heeft te maken met leeftijdsverschillen van de eerste generatie ouders. De kwartierdrager, geboren rond 1945 kan zowel het jongste dan wel het oudste kind uit een gezin zijn. Zo ook kunnen

er onderlinge leeftijdsverschillen bestaan van 20 jaar en meer tussen broers en zusters van de vader en/of moeder van de probandus.

- als de eerste generaties voornamelijk stammen uit de hierboven genoemde plaatsen of uit de directe omgeving.

Het uiteindelijke resultaat, van 14 jaren intensief vorsen naar onze voorouders, in tal van historische documenten, berustende in archieven in binnen- en buitenland, is een driedelig boekwerk.

Bovendien bevat deze publicatie nog de volgende geïllustreerde hoofdstukken;

- Voorafgegaan door een "Voorwoord" en een "Inhoudsopgave" begint dit boekwerk, met het hoofdstuk "Geboekt van wieg tot graf", over de aard en vindplaatsen van de documenten waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden.

- In het tweede hoofdstuk "Toponymie" wordt aandacht besteed aan de naamgeving van dorpen, gehuchten, waterstromen en van de bodemgesteldheid in Bergeijk en omgeving.

- Deze zoektocht zou onmogelijk zijn geweest als de mensen elkaar niet van namen hadden voorzien. In het hoofdstuk "Antroponymie" wordt de naamgeving van personen, voornamelijk van onze voorouders, behandeld.

- In die naamgeving spelen familieverbanden een belangrijke rol, hetgeen leidt tot het hoofdstuk "Genealogie", waarin een korte toelichting wordt gegeven op de diverse onderzoeksmogelijkheden en op het weergeven van de onderzoeksresultaten. Daarmee wordt het algemene gedeelte van dit boek afgesloten, wat tevens een belangrijke leidraad kan zijn voor de beginnende familieonderzoeker.

Het feitelijke resultaat van al dit genealogisch spuurwerk wordt weergegeven in de bundeling van kwartierstaten, die daarna volgt, voorafgegaan door een alfabetische index. Die bundeling vormt de neerslag van familierelaties vanaf omstreeks het jaar 1700.

Tot slot wil ik iedereen mijn oprechte dank betuigen, die in welk opzicht dan ook, een bijdrage heeft geleverd bij het tot stand komen van deze publicatie.

Gerard Slenders

Gerrit Rietveld creëerde in 1958 voor weverij De Ploeg te Bergeijk deze grote open ruimte. Onder de schaaldaken viel het 'kleurconstante noorderlicht' ruim naar binnen.

Met medewerking van tuinarchitect Mien Ruys werd daar een prachtig park aan toegevoegd.

